

Toespraak minister Van Gennip bij aanbieding rapport commissie Versterken Weerbaarheid Democratische Rechtsorde

Toespraak / 02-11-2023

Toespraak van minister Van Gennip (SZW) bij de aanbieding van het rapport Koester de democratie! van de adviescommissie Versterken Weerbaarheid Democratische Rechtsorde aan de ministers De Jonge (BZK) en Van Gennip in Woerden op 2 november 2023. Eerst sprak commissievoorzitter (en burgemeester van Arnhem) Marcouch, daarna De Jonge en vervolgens Van Gennip.

Dank, ook vanuit mijn kant dank aan alle tien commissieleden. Dank aan burgemeester Marcouch. Dank voor het rapport.

Dit rapport doet recht aan een breed gevoelde zorg in onze samenleving.

Zorg over onze democratische rechtsorde.
Zorg over de toekomst van onze democratie.

Een staatsvorm die we moeten koesteren,
omdat het een groot goed is.

Ahmed [Marcouch] zei het al, en refereerde aan Winston Churchill¹.

Maar die zei natuurlijk ook: het is wel de beste staatsvorm die we hebben!

Een staatsvorm waarin je mag zijn wie je bent.

Waarin je je mening vrij mag geven, binnen de grenzen van de wet.

Waarin mensen zich kunnen ontwikkelen zoals ze dat zelf willen.

Waarin niet de vuisten regeren, maar inhoudelijk debat en argumenten.

Waarin niet willekeur regeert, maar regels en wetten, waarover mensen via vrije verkiezingen – over tweeënhalve week alweer – hebben kunnen meebeslissen.

Die samenleving klinkt misschien zo vanzelfsprekend, nu. Klinkt misschien vanzelfsprekend in Nederland.

Maar – en Hugo [de Jonge] refereerde er al aan: het is niet zo gewoon in de rest van de wereld.

Maar het moet wel gewoon blijven in Nederland. En daarvoor waarschuwt u.

¹ Winston Churchill in toespraak in het Lagerhuis (11 november 1947): "*Niemand beweert dat democratie perfect is. Er is zelfs gezegd dat democratie de slechtste staatsvorm is, op al die andere vormen na die van tijd tot tijd zijn geprobeerd*".

Als je vooruitkijkt naar de mensen die na ons komen. En dan zie ik mijn dochters voor me. Hoe zal hun leven eruit zien?

En het leven van hun klasgenoten, van hun sportgenoten?

En van al die andere jonge mensen in dit land, met hun eigen achtergronden, levensverhalen en dromen voor de toekomst?

Eén ding staat voor mij vast: in een vrije democratie kunnen wij het meest van ons leven maken.

En in een vrije democratie wil ik ook dat die dochters van mij het meest van hun leven kunnen maken.

Zoals wij dat ook hebben kunnen doen.

En onze ouders voor ons.

Je hoeft niet heel ver over de grens te kijken, en ook niet heel ver terug in het verleden, om te zien dat dit niet vanzelfsprekend is.

Om te zien hoe kwetsbaar democratie kan zijn.

Terecht dus, dat we ons zorgen maken over de weerbaarheid van onze democratische rechtsorde als we zien dat dingen niet goed gaan.

Gelukkig gaan veel dingen wel goed.

Het rapport heeft twee gezichten.

Een zorgelijk gezicht, en een hoopvol gezicht.

Ik citeer:

"Bij alle opgaven mogen we hoop putten uit de krachten die in de Nederlandse samenleving zijn. De basis voor de democratische rechtsorde in Nederland is sterk. De steun voor democratie als systeem is nog altijd hoog en democratische instellingen zijn stevig verankerd in de samenleving."

Het is goed dit in het oog te houden, stelt de commissie.

En dat ben ik met u eens.

Als we alleen maar focussen op het negatieve, dan versterken we wantrouwen, cynisme en moedeloosheid in onze samenleving.

Met de meeste mensen gaat het goed.

De meeste mensen zijn tevreden en blij hier te wonen. Het is belangrijk om dat niet te vergeten.

Maar tegelijkertijd: er zijn ook heel veel mensen voor wie dat niet geldt.

Daarmee kom ik bij het 'zorgelijk gezicht' van het rapport.

Maar persoonlijk vind ik het eigenlijk het meest zorgelijk dat die grote groep met wie het wel goed gaat het soms moeilijk vindt om zich te realiseren dat het met een andere groep niet goed gaat.

Op belangrijke terreinen gaan dingen níet goed.

Ik wil hier graag ingaan op twee thema's:
ten eerste polarisatie en verbinding,
en ten tweede bestaanszekerheid en overheid.

1. polarisatie & verbinding

Samenleven doe je niet alleen.

Je doet het *samen*.

Wij vormen met zijn allen – in al onze diversiteit – de Nederlandse samenleving.

Die functioneert goed als mensen elkaar niet meteen zien als lid van een groep of gemeenschap, maar als individuele medemens.

En ook als mensen naar elkaar luisteren, anderen in hun waarde laten, proberen zich in de ander te verplaatsen en andere meningen accepteren.

Op die momenten beseffen we wat ons bindt. Ook als we het niet met elkaar eens zijn.

Op die momenten beseffen we dat we de Nederlandse samenleving zijn, ook al hebben we andere ervaringen en ook al zien we de situatie anders.

Dan beseffen we dat we deel uitmaken van een groter geheel, over talloze generaties heen.

Maar soms is dat besef ver te zoeken.

In discussies over allerlei maatschappelijke vraagstukken, waarvan de toon steeds radicaler lijkt te worden.

Steeds onverdraagzamer ook.

Vraagstukken die diep raken aan de levens van mensen. Aan de overtuigingen van mensen.

Dat kunnen, volgens de commissie, slijtzwammen zijn in onze samenleving.

We zien polarisatie op veel terreinen plaatsvinden,
langs verschuivende scheidslijnen:

Kansarm versus kansrijk, aangehaakt versus afgehaakt, theoretisch versus praktisch opgeleid, jong versus oud, progressief versus conservatief, wel of niet een migratieachtergrond, vast contract of twee oproepbanen.

Maar we zien ook dat polarisatie ontstaat langs onderwerpen: klimaat en stikstof; inflatie, migratie.

En rond conflicten in de wereld. U schrijft: "*De brandhaarden in de wereld resoneren in onze wijken*".

Hoe waar is dat, ook de afgelopen weken. Met de verschrikkelijke gebeurtenissen in Israël en de Palestijnse gebieden zien we dat weer. We zien verharding van discussies. We zien emoties, angst, onmacht, woede, haat.

Maar de afgelopen weken hebben we ook gezien dat in zo'n verhard klimaat verbinding nog steeds mogelijk is.

Ik heb in heel veel bijeenkomsten gezeten met Palestijnse, islamitische en joodse Nederlanders, waar ik diep geraakt was door hoe zij verbinding maken. Hoe ze juist nu respect hebben voor elkaars emoties, elkaars gevoel. En elkaar de hand durven reiken. Met oog en begrip voor de pijn, verdriet en gevoelens bij de ander.

Mensen die vastbesloten zijn om te zorgen dat het conflict van daar, niet tussen ons hier in komt te staan. Die het gesprek met elkaar aangaan. Waar initiatieven uit ontstaan, zoals 'deel de duif': ik hoop dat u hem al gedeeld hebt. Dat komt van vier jongeren die met elkaar hebben gezegd: wij willen met elkaar in gesprek blijven.

Dat maakt indruk en geeft hoop.

Het is een goed voorbeeld van de kracht waar u ook aan refereert. Van de positieve kracht in onze samenleving. Van dialoog en verbinding. Wat ik net ook zag bij die onderwijzer [in de film].

Het is belangrijk dat mensen ook in moeilijke tijden, met moeilijke discussies, of het nu over een standbeeld gaat of over stikstof, elkaar de hand reiken om ontwrichtende polarisatie tegen te gaan en onze democratische rechtsorde te beschermen.

Want alleen zo kunnen we onze maatschappelijke cohesie behouden en versterken.

Want die staat op het spel. Een samenleving die uit elkaar valt. In plaats van een samenleving waar mensen elkaar vasthouden en bereid zijn een klein stapje opzij te doen met elkaar, zodat de hele samenleving een grote stap vooruit kan doen.

Zo'n samenleving hebben we nodig, met al die uitdagingen die voor ons staan. Op het gebied van klimaat, technologie, vergrijzing, noem maar op.

Uitdagingen die we alleen als veerkrachtige samenleving *samen* aankunnen.

2. bestaanszekerheid & overheid

Het tweede onderwerp.

Polarisatie raakt ook aan een ander belangrijk terrein: bestaanszekerheid en de overheid.

Bestaanszekerheid gaat over heel veel meer dan alleen inkomen of inkomensondersteuning.

Het gaat ook om een nette baan, met een regelmatig inkomen, dat je weet dat je volgende maand betaald krijgt, een goed huis in een veilige wijk waar kinderen op straat kunnen zijn, een goede school voor je kinderen en goede zorg voor je ouders.

Pas met dat gevoel van zekerheid kun je investeren in je toekomst.

Dan voel je dat perspectief. Dan voel je dat je erbij hoort.

Als al die dingen er niet zijn,
dan voelt dat alsof jij er niet toe doet. Alsof je niet gehoord wordt. Alsof jouw wensen minder zijn dan de wensen van een ander.

En dat voedt polarisatie.

Voor mensen aan de goede kant van de streep,
'veelvinkers' met perspectief,
daarvoor speelt dit alles niet.

Maar als je niet rond kunt komen,
van de ene flexbaan naar de andere gaat,
geen passende woning kunt vinden,
of zelfs helemaal geen woning,
dan doet dat wat me je.

Het doet ook wat met je als
je achtergrond, leeftijd of beperking
ervoor zorgt dat je geen gelijkwaardige kansen krijgt om mee te doen in onze
samenleving.

En gelijkwaardige kansen is echt iets anders dan gelijke kansen.

Het is al zwaar als je daar zelf mee kampt,
maar voor veel ouders is het nog veel zwaarder
als je het gevoel hebt dat jouw kinderen het niet beter zullen hebben dan jij, hoe hard je
ook je best doet.

Dat gebrek aan perspectief gaat lijnrecht in tegen de stroom van hoop en verwachtingen
die je als ouder zou kunnen koesteren.

En dan haken mensen af.
Dan geven ze anderen de schuld,

en verliezen het vertrouwen in onze samenleving en in onze democratische rechtsorde. En dan hebben ze het gevoel dat de overheid er niet is voor hen, maar dat de overheid hen tegenwerkt.

Soms klopt dat gevoel met de werkelijkheid, zoals de kinderopvangtoeslagaffaire heel pijnlijk heeft laten zien.

Een van de mensen in de film, de boer, zei in een reactie op zijn ervaringen met de overheid: "*Nou, dan gaat m'n lampje uit*".

Toen dacht ik: als er te veel lampjes uitgaan, dan dooft het licht in de samenleving.

Dat mogen we niet laten gebeuren. Daarom hebt u dit rapport uitgebracht.

Ik zeg het wel vaker: het gaat pas goed met Nederland als het met *iedereen* goed gaat.

Daarom is herstel nodig.

Die weg hebben wij als kabinet ingeslagen.

Ik hoop ook dat het kabinet na ons op die weg voortgaat.

We hebben samen met de sociale partners een pakket afgesproken voor een arbeidsmarkt die werkenden meer zekerheid biedt. Zonder nulurencontracten en met strengere regels voor tijdelijke contracten.

We hebben een wet naar de Tweede Kamer gestuurd om malafide uitzendbureaus te weren. Zodat arbeidsmigranten een eerlijk loon en een fatsoenlijk onderkomen krijgen.

En we hebben stappen gezet voor meer gelijkwaardige kansen. Van de statushouder tot de 55-plusser, iedereen heeft recht op een gelijkwaardig kans om mee te doen in onze samenleving. Om je talent te benutten, een bijdrage te kunnen leveren en gewoon om je thuis te kunnen voelen in Nederland.

We zijn er nog niet.

We hebben eenvoudiger regels nodig.

En we hebben een overheid nodig die mensen vertrouwt in plaats van wantrouwt. Vandaar ook een wetsvoorstel in internetconsultatie over handhaving in de sociale zekerheid, dat uitgaat van vertrouwen.

Maar een benaderbare overheid moet ook communiceren in een taal die we allemaal begrijpen. Een op de vier mensen begrijpt eigenlijk niet wat ze op een website zien.

En wat je niet begrijpt, dat wantrouw je eerder.

Het verbeteren van bestaanszekerheid vergt uiteindelijk een structurele aanpak.

De Commissie sociaal minimum kwam met aanbevelingen, deze zomer.

Om daar recht aan doen, is het van belang deze aanbevelingen zorgvuldig te wegen, in relatie tot ons belastingstelsel, ons toeslagenstelsel en, uiteindelijk ook, het minimumloon. Om te kijken hoe we kunnen zorgen dat mensen ook financiële bestaanszekerheid hebben.

Zodat mensen kunnen kiezen.

Zodat ze erbij horen.

Zich thuis voelen in Nederland en hun talenten kunnen benutten.

Het gaat pas goed met Nederland als het met *iedereen* goed gaat.

Dank u wel.